

Осадчук Світлана

*доцент кафедри економічної та фінансової політики
ОРИДУ НАДУ при Президентові України, к.держ.упр.*

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

У статті розглянуто питання, пов'язані з оподаткуванням доходів фізичних осіб. Виявлено специфіку сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб. Проаналізовано структуру надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного та місцевих бюджетів. Розглянуто зарубіжний досвід застосування прогресивного оподаткування фізичних осіб. Надано пропозиції щодо вдосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Ключові слова: система оподаткування, податки, податок на доходи фізичних осіб, державний бюджет, місцеві бюджети, тіньова економіка, пропорційна система оподаткування, прогресивне оподаткування

Svitlana Osadchuk

*Associate Professor of Economic and Financial Policy Department of the
ORIPA NAPA under the President of Ukraine,
PhD in Public Administration*

TAXATION OF INCOME OF PRIVATE PERSONS: ANALYSIS AND TRENDS

The article deals with the questions connected with the taxation of the income of private individuals. Over the years of its existence the tax system of the country experienced many changes. Thus, the quantity of nation-wide taxes and dues was significantly reduced. Direct taxes, especially taxes from private individuals are of the fundamental importance for generating budgets of all levels. The problem of taxation on income of private individuals is one of the most significant one in system of taxation. Not also the generation of the income on the budget, but also system of redistribution of the income between different segments of the population depends on the choice of the model of taxation of private individuals.

The purpose of article is to analyze the existing system of taxation on the income of private individuals, define tendencies, identify the problems and provide offers taking into account experience of economically developed countries.

The modern system of taxation on the income of private individuals, the definition of directions of its improvement and the designation of specificity of the system should be analyzed.

The income tax is one of the main taxes in structure of tax revenues in Ukraine. The structure of income tax revenues for 2015-2016 is analyzed in the article.

In 2016 the general revenues of a personal income tax was 138,8 billion UAH. Revenues of an income tax to the state budget were 59,8 billion UAH (43 % of the general receipts) that was for 14,7 billion UAH, or for 32,7 % more than in 2015. The greatest component of the analyzed tax (33,0 billion UAH) is the tax on the income in the form of the salary which represents nearly 2/3 of all the revenues. The fifth part comes to the state budget in the form of military collecting (11,5

billion UAH). Besides, an essential part is provided by revenues from the taxation of percent (7,6 billion UAH, or 12,7 % of the general revenues).

Personal individuals' income tax revenues in the local budget in 2016 made 79,0 billion UAH (57 % of the total revenues) that was for 24,1 billion UAH, or 43,8 % more than corresponding indicator last year.

Today there is a proportional system of the taxation of the income of private individuals in Ukraine. In the majority of economically developed countries there is a progressive taxation of the income of private individuals; it is considered that it is the progression which meets the principles on which the mechanism of the taxation of the income of private individuals is based. The identical rate of tax on the individual income was always associated with high rates of economic growth in «economies of opportunities», and progressive – with equality and social justice in socially oriented countries. Until recently in the majority of the countries the maximum rates of taxes were methodically decreased. The advantages of the progressive taxation of the income of private individuals include the point which consists in presuming that the highest tax rates for people with big income level by redistribution contribute to the reduction of a difference in the income between the rich and the poor. In turn, risks of the progressive taxation include the probability of removal of the income in a shadow, the taxation by use of shortcomings of the current legislation. Experience of the taxation of private individuals in Great Britain, France and Germany has been analyzed.

Conclusions are made that revenues from taxation of the income of private individuals are the powerful component of the income of both state and local budgets. Revenues from a personal income tax from the income of the payer of a tax in the form of the salary dominate in structure of revenues. There is no commonly accepted approach concerning the issue of taxation of the income of private individuals, as each country has its own features which include social aspects. In Ukraine there is a problem of essential differentiation of the income of the population. The progressive taxation is one of macroeconomic instruments of redistribution of the income for the purpose of a smooth differentiation in the income. Experience of economically developed countries demonstrates that the progressive scale of the taxation of the income of citizens deals with performance of the principle of justice of the taxation better, than proportional scale.

Key words: tax system, taxes, personal income tax, state budget, local budgets, shadow economy, proportional taxation system, progressive taxation

Осадчук Светлана

доцент кафедры экономической и финансовой политики

ОРИГУ НАГУ при Президенте Украины

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ: АНАЛИЗ И ТЕНДЕНЦИИ

В статье рассмотрены вопросы, связанные с налогообложением доходов физических лиц. Выявлена специфика современной системы налогообложения доходов физических лиц. Проанализирована структура поступлений налога на доходы физических лиц в государственный и местные бюджеты. Рассмотрен зарубежный опыт применения прогрессивного налогообложения физических лиц. Даны предложения по совершенствованию системы налогообложения доходов физических лиц.

Ключевые слова: система налогообложения, налоги, налог на доходы физических лиц, государственный бюджет, местные бюджеты, теневая экономика, пропорциональная система налогообложения, прогрессивное налогообложение.

Постановка проблеми. Податкова система відіграє важливу роль у зміцненні фінансової безпеки держави. У відповідь на ускладнення системи господарських відносин в країні та світі вона потребує постійного розвитку та вдосконалення. За період свого існування податкова система країни зазнала багатьох змін. Так, суттєво скорочено кількість загальнодержавних податків і зборів, в даний час їх налічується одинадцять. Постійних змін зазнає податкове законодавство. Вагоме значення в формуванні доходів бюджетів всіх рівнів займають прямі податки, а саме: податки з фізичних осіб. Проблема оподаткування доходів фізичних осіб є однією з найбільш значимих у системі оподаткування. Від вибору тієї чи іншої моделі оподаткування фізичних осіб залежить не тільки формування доходів бюджету, а й система перерозподілу доходів між різними верствами населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання оподаткування доходів фізичних осіб досліджуються багатьма науковцями, зокрема: В. Л. Андрущенко, В. І. Борейком, І. Р. Безпальком, В. Довгалюк, Т. Затонацьким, Л. М. Демиденком, О. Д. Василюком, А. І. Крисоватим, К. І. Швабою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз діючої системи оподаткування доходів фізичних осіб, визначення тенденцій та ідентифікація проблем; надання пропозицій з врахуванням досвіду економічно розвинених країн.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Потребує аналізу та виявлення специфіки сучасна система оподаткування доходів фізичних осіб з визначенням напрямів її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою складовою податкової системи держави є оподаткування фізичних осіб, суттєвою є їх роль у формуванні доходів бюджету. Адже фіскальне значення податків полягає саме у формуванні доходів бюджету. Податок на доходи фізичних осіб є одним з основних в структурі податкових надходжень в Україні. Проаналізуємо структуру надходжень ПДФО за 2015-2016 рр.

Аналіз надходжень ПДФО в 2015 р.

Податок на доходи фізичних осіб. Надходження податку до державного бюджету за результатами 2015 року становили 45,1 млрд. грн., що на 32,4 млрд. грн., або в 3,5 рази більше, ніж у попередньому році. Таке зростання зумовлене насамперед започаткованим перерозподілом коштів між державним і місцевими бюджетами, а саме частковим зарахуванням надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету. Надходження до місцевих бюджетів податку на доходи фізичних осіб, незважаючи на переспрямування його значної частки до державного бюджету, продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 45,6 %. Надходження цього податку в 2015 р. до місцевих бюджетів склали 54,9 млрд. грн., що на 7,6 млрд. грн., або на 12,2 %, менше за відповідний показник минулого 2014 року.

Співвідношення надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного та місцевих бюджетів за 2011–2016 рр. представлено в Таблиці 2.1.

**Співвідношення надходжень до державного та місцевих бюджетів ПДФО в Україні
за 2011–2016 рр.**

Надходження ПДФО, тис. грн.	роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
В т.ч.						
- до державного бюджету	6159,3	7026,4	7565	12645,8	45100	59800
- до місцевого бюджету	54065	61060	64586	62557,2	54921	79000
Всього надходження ПДФО	60224,3	68086,4	72151	75203	100021	138800

Вищенаведені дані свідчать про значне фіскальне значення податку на доходи фізичних осіб, загальна сума надходжень в 2015 р. склала 100021 млн. грн. В 2015р. в порівнянні з 2014 р. надходження ПДФО зросли на 133 %, або на 24818 млн. грн. В 2016 р. надходження ПДФО зросли на 38,8 млрд. грн. або на 38 %. Надходження ПДФО до державного та місцевих бюджетів за 2011–2016 рр. представлено на Рис. 1.

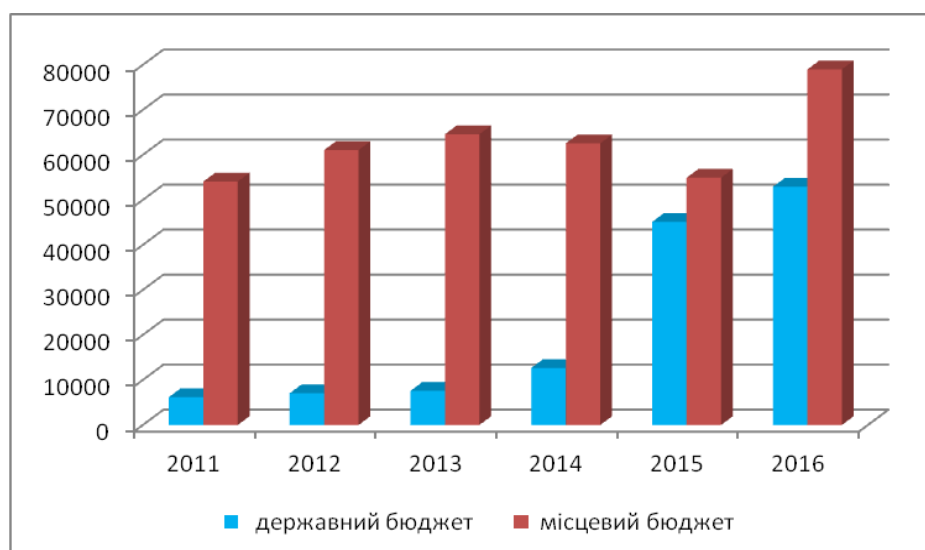


Рис. 1. Надходження ПДФО до державного та місцевих бюджетів за 2011–2016 рр.

Розглянемо структуру надходжень ПДФО (за 2015 р.) до державного та місцевих бюджетів.

До державного бюджету в 2015 р. надійшло ПДФО в сумі 45061,9 млн. грн., в т.ч.:

- ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати – 22996 млн. грн. (51 % від загальних надходжень);
- ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу – 1466,0 млн. грн. (3,3 % від загальних надходжень);
- податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата – 1932,8 млн. грн. – (4,3 % від загальних надходжень);
- Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування – 789,6 млн. грн. – (1,8 % від загальних надходжень);

- Податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів – 8217,9 млн. грн. (18,2 % від загальних надходжень);

- Податок на доходи фізичних осіб із суми пенсійних виплат – 381,9 млн. грн. (0,8 % від загальних надходжень).

- Військовий збір -9154 млн. грн.(20,3 % від загальних надходжень)

Дещо інша структура доходів до місцевих бюджетів. Всього до місцевих бюджетів в 2015 р. надійшло ПДФО в сумі 54291 млн. грн., в т. ч.:

- ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати – 45309 млн. грн. (83,5 % від загальних надходжень);

- ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу – 3197,8 млн. грн. (6 %);

- Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата – 3987,8 млн. грн. -7,4 %;

- Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування – 1352,3 млн. грн. – 2,5 % ;

- Податок на доходи фізичних осіб із суми пенсійних виплат – 242,1 млн. грн. (0,4 % від загальних надходжень).

Отже, як свідчать вищенаведені дані, структура надходжень ПДФО до державного та місцевих бюджетів по Україні різниться. Надходження від ПДФО із доходів платника податку у вигляді заробітної плати є домінуючими – частка в державному бюджеті – 51 %, в місцевих бюджетах – 83,5 % (тобто є значно більшою). Частка надходжень від військового збору в загальних надходженнях становить 20,3 %. Податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів є третім за величиною – (18,2 % від загальних надходжень), в місцевих бюджетах даний вид надходжень відсутній. Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування є більш значимим в доходах місцевих бюджетів – 2,5 % від загальних доходів. Податок на доходи фізичних осіб із суми пенсійних виплат є незначним і становить 381,9 млн. грн. (0,8 % від загальних надходжень) по державному бюджету і 242,1 млн. грн. (0,4 % від загальних надходжень) по місцевому бюджету. Структура надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного та місцевих бюджетів по Україні в 2015 р. представлена на Рис. 2.5.

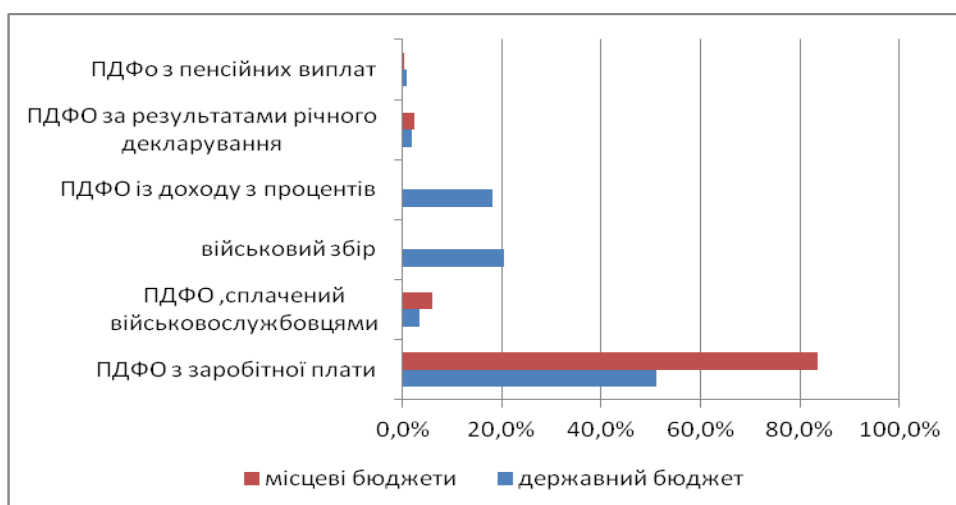


Рис.2. – Структура надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного та місцевих бюджетів по Україні в 2015 р.

Аналіз за 2016 р.

В 2016 р. загальні надходження ПДФО склали 138,8 млрд. грн. Надходження податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету становили 59,8 млрд. грн. (43 % від загальних надходжень), що на 14,7 млрд. грн., або на 32,7 %, більше, ніж у 2015 році. Найбільшою складовою аналізованого податку (33,0 млрд. грн.) є податок на доходи у вигляді заробітної плати, що становить майже 2/3 всіх надходжень. П'ята частина надходить до державного бюджету у вигляді військового збору (11,5 млрд. грн.). Крім того, суттєву частку складають надходження від оподаткування процентів (7,6 млрд. грн., або 12,7 % від загальних надходжень).

До місцевого бюджету надходження ПДФО в 2016 р. склали 79,0 млрд. грн. (57 % від загальних надходжень), що на 24,1 млрд. грн., або на 43,8 %, більше за відповідний показник минулого року.

На теперішній час в Україні діє пропорційна система оподаткування доходів фізичних осіб. Так, основна ставки податку наступні:

- 18 % – загальна;
- 15 % – оподаткування пенсій (якщо розмір пенсії перевищує 10 розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність);
- 5 % – дивіденди;

У більшості економічно розвинених країн існує прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб; вважається, що саме прогресія більшою мірою відповідає принципам, що закладені в механізмі оподаткування доходів фізичних осіб. Єдина ставка податку на індивідуальні доходи завжди асоціювалася з високими темпами економічного зростання в «економіках можливостей», а прогресивна – з рівністю та соціальною справедливістю в соціально-орієнтованих. Донедавна у більшості країн максимальні ставки податку методично знижувалися. Під час кризи, коли багато економік зіштовхнулися із проблемою нестачі коштів для фінансування державних видатків, питання про розподіл багатства в суспільстві актуалізувалося. Дедалі частіше в урядових і суспільних колах звучить ідея про те, що багаті повинні віддавати більше грошей суспільству, сплачуючи більш високі податки зі своїх доходів [1, с. 112].

До переваг прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб відносять те, що більш високі податкові ставки для людей з більшим рівнем доходу шляхом перерозподілу сприяють скороченню різниці в доходах між багатими та бідними. До ризиків прогресивного оподаткування відносять ймовірність виведення доходів в тінь, в «офшори», застосування схем «оптимізації» оподаткування шляхом використання недоліків в діючому законодавстві.

Історично склалися дві форми побудови ПДФО: шедулярна та глобальна. Перша з'явилася у Великобританії. При цій системі доходи залежно від джерел поділяються на частини – шедули, кожна з яких оподатковується окремо, стягуються два податки: основний – за пропорційними ставками і додатковий – за прогресивними. Глобальна система використовується у більшості країн (США, Франція, Німеччина та ін.). При цій системі прибутковий податок стягується із річного доходу за прогресивною шкалою [2, с.60].

Наведемо приклади оподаткування доходів фізичних осіб в зарубіжних країнах. В Австралії функціонує п'ять ставок податку. Громадяни, чиї доходи за рік менші 6000 доларів, звільняються від оподаткування. Громадяни ж, доходи яких перевищують 180 тисяч доларів, 45 % свого доходу віддають у державний бюджет. В Канаді не оподатковуються доходи розміром до 10380 доларів. А ті, хто отримує понад 128 тисяч доларів, зобов'язані

сплатити 29 % свого заробітку в казну. Ставки федерального податку в США складаються з шести рівнів і також залежать від сімейного статусу особи. Найменшу частину свого доходу (10 %) віддають ті, хто отримує за рік до 8375 доларів.

У Великобританії існують такі ставки податку на доходи фізичних осіб:

- мінімальна (0 %, для річного доходу до 2440 фунт стерлінгів);

- базова (20 %, річний дохід 2440 – 37400 фунт стерлінгів),

- максимальна (40 %, річний дохід понад 37400 фунт стерлінгів.) А з квітня 2010 року

у зв'язку з фінансовою кризою та потребою збільшення суми податкових надходжень, було запроваджено ставку податку у розмірі 50 % для доходів, які перевищують за рік 150 тис. ф. ст.[3].

У Швеції – базова ставка податку з доходів фізичних осіб 31 % (якщо сукупний річний дохід фізичної особи не перевищує 170 тис. крон (близько 19500 дол. США), при перевищенні ставка може зростати до 50 %).

Погоджуємось з думкою, яка висловлена науковцем Л. М. Духновською, що такий підхід у зарубіжних країнах до системи оподаткування вважається ефективним для функціонування економіки. Оскільки, вилучаючи кошти у більш забезпеченого населення через прогресивне оподаткування, держава залишає їм достатньо грошей для споживання та заощадження. Певна частина доходів, яка надходить від багатших верств у вигляді податку, держава перерозподіляє на користь біднішого населення, тим самим стимулює попит на товари та послуги [4].

За аналізований період можна виділити наступні тенденції в оподаткуванні фізичних осіб. Насамперед це стосується зниження навантаження на фонд оплати праці. З 2016 року знижено ставки сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування вдвічі (з усередненого 41 % до 22 %) та скасовано 3,6 % відрахувань єдиного соціального внеску з заробітної плати працівника. Головна мета зазначених змін полягає в зниженні витрат на робочу силу, щоб суб'єкти господарювання ставали більш конкурентоспроможними, збільшували реальну заробітну плату; ці заходи мають сприяти детінізації економіки. Адже особливістю економіки України є значна частка саме тіньової економіки. Останні дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі вказують на те, що в 2017 р. 35 % ВВП в Україні сформовано з використанням тіньових схем [5]. За даними Державного казначейства [6], надходження єдиного соціального внеску в 2016 р. склали 131,9 млрд. грн. (в 2015 р. – 185,7 млрд. грн.), тобто зазначені надходження скоротились на 53,9 млрд. грн., або на 29 %. Скорочення надходжень частково було компенсовано зростанням надходжень до зведеного бюджету України від податку на доходи фізичних осіб (за 2016 рік надходження збільшилися на 38,8 % – до 138,8 млрд. гривень). Це може свідчити про детінізацію зарплат, хоча й в менших обсягах, ніж очікувалося. Надходження ЄСВ покривають лише половину потреби видатків Пенсійного фонду. Бюджет Пенсійного фонду України в 2016 р. збалансований завдяки підтримці з державного бюджету. На фінансове забезпечення виплати пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду з державного бюджету спрямовано 142,6 млрд. грн. або 56 % від загальних доходів Пенсійного фонду України (254,9 млрд. грн.) [7], зокрема на компенсацію втрат у зв'язку із зниженням ставки єдиного соціального внеску. Позитивним, за даними Пенсійного фонду, є те, що упродовж 2016 року легалізовано 193,8 тис. робочих місць, внаслідок чого додатково отримано до пенсійного фонду України 160 млн. гривень. Для зміцнення фінансової стійкості вітчизняної пенсійної системи важливим є відновлення зростання економіки, збільшення кількості робочих місць та рівня фонду оплати праці [8].

Висновки та перспективи подальших наукових розробок.

Вищенаведене свідчить, що надходження від оподаткування доходів фізичних осіб є вагомою складовою доходів як державного, так і місцевих бюджетів. Надходження від ПДФО із доходів платника податку у вигляді заробітної плати є домінуючими в структурі надходжень; також вагомими є надходження від запровадження оподаткування доходу у вигляді процентів та надходжень у вигляді військового збору. На теперішній час в Україні діє пропорційна система оподаткування доходів фізичних осіб в той час, коли в економічно розвинених країнах діє переважно прогресивна система оподаткування, яка характеризується, з однієї сторони, зниженням податкового навантаження для малозабезпечених платників податків, а з іншого – підвищенням ставок оподаткування для більш заможних громадян. Не існує єдиного підходу до питань оподаткування доходів фізичних осіб, в кожній країні є свої особливості, які враховують, в тому числі, й соціальні аспекти. Більшість науковців схиляється до думки, що прогресивна система оподаткування доходів фізичних осіб є більш справедливою, і певною мірою сприяє вирівнюванню доходів. В Україні існує проблема суттєвої диференціації доходів населення. Одним з макроекономічних інструментів перерозподілу доходів з метою згладжування диференціації в доходах є прогресивне оподаткування. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що прогресивна шкала оподаткування доходів громадян краще справляється з виконанням принципу справедливості оподаткування, ніж пропорційна [9].

Фіскальна складова податку на доходи фізичних осіб є дуже важливою. Здійснення реальних кроків з детінізації заробітних плат сприятиме збільшенню надходжень до фондів фінансових ресурсів держави. З метою посилення регулюючої функції податку на доходи фізичних осіб та зміщення акцентів оподаткування, на основі аналізу зарубіжного досвіду, пропонується перейти до прогресивного оподаткування доходів для забезпечення більшої соціальної справедливості податкової політики в країні.

Література.

1. Довгалюк В. І., Ярмоленко Ю. Ю. Податкова система: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 360 с.
2. Безпалько І.Р. Досвід оподаткування доходів фізичних осіб у зарубіжних країнах// Регіональна економіка. – 2009. – №2. – С. 159–165.
3. Роль ПДФО у формуванні доходів бюджету в Україні та в світі: [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://stud24.ru/tax/rol-pdfou-formuvann-dohodv/145593-426961-page1.html>.
4. Духновська Л. М. Вплив ставки податку на доходи фізичних осіб на доходи громадян України // <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17326/1/2.pdf>.
5. Рівень тіньової економіки знизився до 35 % від ВВП // <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dc0d7cd5-ad6a-42ff-963a-e0d45ee23888&title=RivenTinovoiEkonomikiZnizivsiaDo35-VidVvp>.
6. Офіційний сайт Державної казначейської служби: <http://www.treasury.gov.ua/>
7. Фінансові та статистичні показники Пенсійного фонду / [Електронний ресурс] – <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document;jsessionid=9871DF2A5A5462B632C2FFC606C0D7D7.app1?id=277122>.
8. Податкові механізми відновлення соціально-економічного розвитку в контексті реформи 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatkov_i_mehanizmu-f6424.pdf.

9. Лобода Н. О. Податковий кодекс України і оподаткування доходів фізичних осіб: контекстуальний аналіз [Електронний ресурс] / Н. О. Лобода. // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(1).